

РОЗДІЛ IV. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.018.8

DOI <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-1-25>

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Бєляєв С. Б.

*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
пров. Руставелі, 7, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-1272-2038
belyaev_12@rambler.ru*

Кривенко Ю. О.

*аспірантка
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
пров. Руставелі, 7, Харків, Україна
orcid.org/0000-0001-6006-4266
julia.krivenko97@gmail.com*

Ключові слова: *Нова українська школа, освітній процес, колектив, педагогіка партнерства, компетентність, спільнота, менеджмент.*

Статтю присвячено питанням формування учнівського колективу через впровадження засад педагогіки партнерства як одного з основних аспектів функціонування Концепції Нової української школи на основі аналізу дефініцій поняття колективу. Ідеї педагогіки партнерства спрямовані на створення суспільства, яке є вільним від кліше та офіціозу. Ця нова ланка має подолати інертне мислення, перейти на інший рівень міжособистісних відносин. Партнерські відносини беруть початок у закладі освіти, де вся шкільна спільнота працює над створенням оптимального та психологічно безпечного освітнього середовища, вільного від булінгу та утиску самовираження суб'єктів освітнього процесу, якими виступають учні та педагогічні працівники закладу освіти.

У статті розкриваються основні можливості та перспективи формування учнівського колективу на засадах педагогіки партнерства, що є оптимальним шляхом до налагодження взаєморозуміння, поваги та толерантного ставлення до оточення. Встановлено, що учнівський колектив може бути утворено тільки шляхом налагодження спеціальної роботи педагогічного колективу з формування високоморальної та позитивно налаштованої особистості дитини. Аналіз основних визначень поняття «колектив» дав змогу розкрити його багатоаспектність, оскільки воно розглядається не тільки в межах педагогічних наук. На сучасному етапі розвитку суспільства колектив відіграє велику роль у менеджменті, адже неможливо керувати організацією, якщо не встановлено корпоративні зв'язки. Це дало підстави розглядати особистість учителя не тільки з позиції Концепції Нової української школи, а й як менеджера освітнього процесу. Доведено необхідність налаштування вчителя на виконання ролі лідера, який сприяє підвищенню якості та оригінальності у виконанні роботи, розвитку творчого підходу до справи. Демократичний клімат у колективі сприяє утворенню дружніх та відвертих відносин між членами колективу, формуванню почуття гордості за загальні досягнення та готовності розділяти труднощі колективу.

WAYS OF FORMATION COLLECTIVE OF STUDENTS IN CONDITIONS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Belyaev S. B.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy, Psychology,
Primary Education and Educational Management
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”
of Kharkiv Regional Council
Rustaveli lane, 7, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1272-2038
belyaev_12@rambler.ru*

Kryvenko Yu. O.

*Postgraduate Student
Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”
of Kharkiv Regional Council
Rustaveli lane, 7, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6006-4266
julia.krivenko97@gmail.com*

Key words: *New Ukrainian School, educational process, collective, pedagogy of partnership, competence, community, management.*

The article deals with the questions to the formation of the student collective through the introduction of the principles pedagogy of partnership as one of the main aspects of the functioning of the Concept of the New Ukrainian School based on the analysis of definitions of the collective. The ideas pedagogy of partnership are aimed at creating a society that is free from clichés and formalities. This new link must beat inert thinking, move to another level of interpersonal relationships. Such relationship begins in the educational institution, where the whole school community must work to create an optimal and psychologically safe educational environment that is free from bullying and harassment of self-expression of the members of the educational process. This are students and teachers of the educational institution.

The article outlines the main possibilities and prospects for team building with pedagogy of partnership. It is the most optimal way to establish mutual understanding, respect and tolerance for others. The student collective can be formed only by establishing joint work of the teaching staff and the family has been shown in order to form a highly moral and positive personality of the child.

The analysis of the basic definitions of the concept «collective» shows it is multifaceted nature, as it is considered not only within the pedagogical sciences. At the modern stage of development of society, the collective plays a major role in management, as it is impossible to manage an organization without corporate connections. In this regard, the teacher's personality is considered not only from the standpoint of the Concept of the New Ukrainian School, but also as a manager of the educational process. The necessity of motivation teachers to become a democratic leader who promotes quality and originality in the performance of work, the development of a creative approach to work, was prove. The democratic climate in the collective promotes the formation of friendly and open relationships between collective members, a sense of pride for common achievements and a willingness to share the difficulties of the collective.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні визначає актуальною проблему формування колективу в нових умовах організації освітнього процесу, що вимагає ґрунтовних досліджень. Важливим складником організації освітнього процесу є чітке визначення алгоритму встановлення партнерських стосунків «учень – учитель», в основі якого лежать певні цінності. Концепція Нової української школи передбачає шляхи формування однієї з рекомендованих Європейським парламентом та Радою Європи цінностей – співробітництва. Саме співпраця стане рушійною силою формування колективних стосунків між усіма учасниками освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування колективу досліджували на різних етапах розвитку педагогічної думки Н. Волкова, І. Іванов, А. Макаренко, С. Мельничук, О. Мороз, В. Омеляненко, В. Сухомлинський, В. Терський, Ш. Амонашвілі.

Сьогодні Концепція Нової української школи вимагає певного реконструювання відносин не тільки в учнівському колективі, а й у межах шкільної та позашкільної спільноти. Актуальним для реформи є впровадження ідеї вільного творчого самовираження учня та педагога, відсутність обмежень адміністративного контролю, забезпечення свободи та права людини в усіх проявах її діяльності. Тобто усі зазначені пункти передають зміст ідеології людиноцентризму, а в освіті – дитиноцентризму, що зумовлює упровадження особистісно-орієнтованої моделі освіти.

Особистісно-орієнтована модель освіти вивчається протягом тривалого часу дослідниками гуманістичного виховання (Д. Пащенко, В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кузь, О. Савченко, В. Сухомлинський, В. Кремень, Н. Бібік, О. Онопрієнко), але залишає невирішеною проблему формування учнівського колективу через виховні засади педагогіки партнерства, оскільки цілісно ще не вивчена.

Мета статті. Мета статті полягає у дослідженні поняття «колектив» та пошуку оптимальних шляхів формування учнівського колективу через педагогіку партнерства в умовах Нової української школи з психолого-педагогічної позиції формування психологічно безпечного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Українська освітня спільнота сьогодні закликає до впровадження особистісно-орієнтованої моделі освіти, що передбачає організацію освітнього процесу на засадах гуманізму та дитиноцентризму, адже доведено, що створення позитивної дружньої атмосфери в колективі сприяє активному засвоєнню академічних знань учнями та оволодінню ними провідними компетентностями – головним компонентом функціонування Нової української школи.

Компетентності є динамічними комбінаціями знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [7, с. 12].

Відомо, що Концепцією Нової української школи визначено складники сучасного освітнього середовища, яке має забезпечити необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків шляхом оновлення змісту освіти, формування ціннісних орієнтацій у житті дитини умотивованим педагогом. Також однією із провідних засад Нової української школи є втілення ідей педагогіки партнерства між учнем, учителем і батьками. Вчителеві необхідно не тільки використовувати в роботі стандартні підходи, а й виявляти ініціативу та винахідливість із метою залучення кожної дитини до спільної діяльності [7]. Дитина має почувати себе вільно та невимушено в освітньому середовищі, висловлювати свої думки, не побоюючись можливої їхньої недоречності, толерантно та об'єктивно добирати аргументи на підтвердження власних висновків або на спростування думки товариша. Такі перетворення у свідомості та поведінці учня можливі тільки за умови перебування в спільноті, члени якої є одностайними та здатні підтримати один одного, тобто в колективі. Саме тому ідеї формування почуття колективізму та взаєморозуміння вчителю слід приділити окрему увагу. Одним із оптимальних шляхів створення колективу не тільки учнів, а й батьків є відповідність організації освітнього процесу засадам педагогіки партнерства.

Нині педагогіка партнерства, на думку Н. Бібік, трактується як чітко визначена система відносин усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, учителів, управлінців), основою якої є принцип добровільності; ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, дотримуючись визначених норм (прав та обов'язків) та враховуючи ціннісні орієнтири кожної зі сторін; передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань та готовність брати на себе відповідальність за їх результати [7, с. 16].

Педагогіка партнерства базується на повазі до особистості, доброзичливості та позитивному ставленні, довірі, принципі «діалог – взаємодія – взаємоповага», соціальному партнерстві. Сукупність цих принципів має сприяти створенню виховного середовища та формуванню шкільної спільноти, до чого залучається весь колектив закладу освіти. Ще А. Макаренко писав про те, що успішність виховного процесу залежить не тільки від наявності організованого колективу вихованців, тому що колектив дітей не може існувати окремо від колективу вихователів та вчителів [5, с. 234].

Окремо під час планування спільної роботи класної спільноти вчителеві слід враховувати

психологічні та інтелектуальні особливості учнів, оскільки не всі з них мають можливість активно та продуктивно виконувати завдання того рівня, який пропонується, або співпрацювати в команді, висловлювати свою думку та обґрунтовувати її. Саме тому вчителю слід досягти того рівня спілкування з учнем, коли той на добровільних засадах приймає завдання та виконує його максимально якісно. Таким чином забезпечується рівноправність суб'єктів навчання. Концепція Нової української школи та вчителі-практики, які в своїй роботі уникають диктаторських методів роботи, рекомендують знаходити підходи, що сприяють самореалізації кожного учня та формуванню повноцінної особистості через активність у колективі.

Аналіз дефініції поняття «колектив» свідчить про багатоаспектність цього поняття. Слід здійснити темпоральний аналіз цього терміна та явища загалом. Насамперед слід зауважити, що велику увагу явищу колективізму приділяли в радянські часи. Літературні джерела пострадянського періоду визначають колектив як соціальну спільноту людей, об'єднаних на основі суспільно значущих цілей, загальних ціннісних орієнтацій, спільної діяльності і спілкування (слово «колектив» походить від латинського *colligo* – об'єдную, *collectivus* – збірний) [10, с. 450].

У сучасній психолого-педагогічній літературі наявні різноманітні підходи до визначення змісту поняття «колектив».

Дослідниця Г. Коджаспірова у педагогічному словнику пропонує таке визначення: «Колектив – це група людей, які взаємно впливають одне на одного і пов'язані між собою спільністю соціально зумовлених цілей, інтересів, потреб, норм і правил поведінки, які спільно виконують діяльність, мають спільні засоби діяльності, єдність волі, вираженої керівництвом колективу, через це досягає більш високого рівня розвитку, ніж проста група» [4].

«Колектив – відносно компактна соціальна група людей, об'єднана одним видом суспільної діяльності, спільністю інтересів, ціннісних орієнтацій, установок і норм поведінки, відносинами співпраці, взаємною відповідальністю та допомогою одне одному» – таке визначення наведено у словнику-довіднику із соціології [11, с. 168].

У психологічному тлумачному словнику наведено таке визначення: «Колектив – група об'єднаних спільними цілями і завданнями людей, що досягла у процесі спільної діяльності високого рівня розвитку» [9, с. 185].

В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя поняття «колектив» розглядається як група високого рівня розвитку [3, с. 406].

Такий підхід підтримує В. Москаленко, який, визначаючи колектив як вищий рівень розвитку групи, акцентує увагу на таких його характе-

ристиках, як висока згуртованість, єдність ціннісно-нормативної орієнтації, глибока ідентифікація і відповідальність за результати сумісної групової діяльності [6, с. 584].

У Словнику педагогічних термінів колектив тлумачиться як психічно зріла, високорозвинута соціальна група, між членами якої встановилися позитивні людські відносини, що працює злагоджено та ефективно [8, с. 37].

Згідно з даними аналізу попереднього педагогічного досвіду та засад Концепції Нової української школи, можна сформулювати визначення учнівського колективу. Отже, колектив учнів Нової української школи – це класна спільнота, члени якої об'єднані спільною метою та системою цінностей. Результатом злагодженої діяльності такої спільноти має стати сформованість однієї із ключових компетентностей Концепції – роботи в команді.

Відомо, що створення такої спільноти стає ефективнішим, якщо вчитель виконує роль фасилітатора, тобто людини, яка не намагається контролювати процес, а лише підтримує ефективний алгоритм перебігу становлення колективу. Водночас залишається недостатньо дослідженою можливість розглянути ще один спосіб позиціонування вчителя у спільноті. Вчитель може бути не лише коучем, фасилітатором, тьютором, модератором, а й менеджером освітнього процесу. Адже засади менеджменту, самоменеджменту, таймменеджменту та тимбілдінгу дають змогу виявити в діяльності вчителя нові аспекти та адаптувати його звичну професійну діяльність до сучасних вимог організації освітнього процесу.

Відомо, що менеджер – це не просто керівник, який має посадові переваги та право делегувати повноваження. Це насамперед лідер, інструментарієм впливу якого має стати особистий приклад успішності, підтримка та впевненість у силах команди, з якою він працює на одному рівні, організація спільного пошуку рішень проблем, безпосередня участь у виконанні спільних суспільно корисних справ. Таким лідером у класній спільноті має стати вчитель – повноцінний член колективу, діяльність якого базується на принципах педагогіки партнерства. На учнівському рівні лідерство має бути реалізоване через діяльність ланки класного самоврядування з обов'язковим урахуванням мотиваційної сфери сучасних дітей. Вчитель як менеджер має поступово розширювати сферу питань, до вирішення яких залучаються учні, та формувати у них чітке бачення результатів педагогічного партнерства.

Сьогодні питанню корпоративізму, корпоративної етики, тимбілдінгу, партнерським стосункам відводиться окреме місце не тільки в освіті, а й у менеджменті організації загалом. Шкільний менеджмент, або менеджмент освітньої організації, вже змінює роль педагогів, спонукає до гнучкості у

впровадженні інновацій, ергономічності у використанні часових меж діяльності суб'єктів освітнього процесу, коучингу у процесі формування учнівського колективу.

Висновки і пропозиції. Педагогіка партнерства та засади менеджменту мають можливість утворення психологічно безпечного освітнього середовища для учня Нової української школи, оскільки соціальне партнерство без елементів

булінгу є важливою складовою частиною розвитку особистості будь-кого із суб'єктів навчання.

Пропозиції щодо перспектив подальшого дослідження зазначеної проблеми полягають у проектуванні моделі з використанням педагогіки партнерства як умови формування повноцінного учнівського колективу, враховуючи специфіку та вимоги Нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М.Й., Ортинський В.Л. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ, 2007. 376 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусела. Київ : Ірпінь «Перун», 2001. 1440 с.
3. Енциклопедія освіти / відповід. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Коджаспірова Г.М. Педагогічний словник. Москва : Academia, 2001. 320 с.
5. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: в 8-ми т. – Т.4 / М.Д. Виноградова, А. А. Фролов. Москва: Педагогика, 1984. 400 с.
6. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
7. Нова українська школа: poradnik dla vchytel'ia / za zag. red. N.M. Bibik. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
8. Пономарьова Г.Ф., Толмачова І.М. Педагогіка : словник термінів і понять. Харків, 2017. 148 с.
9. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків : Прапор, 2009. 672 с.
10. Российская педагогическая энциклопедия: у 2 т. / ред. В.В. Давыдов. Москва, 1993. Т. 1. 530 с.
11. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний словник-довідник / за заг. ред. В. М. Пічі. Київ : «Каравела», Львів : «Новий світ – 2000», 2002. 480 с.
12. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я., затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1272. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/>

REFERENCES

1. Varii M.Y., Ortynskiy V.L. (2007) Osnovy psykholohii i pedahohiky. [Fundamentals of psychology and pedagogy]. *Textbook* Kyiv. 376 p.
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainsoi movy (2001) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. For order. W. T. Busela. Kyiv: Irpin "Perun". 1440 p.
3. Entsyklopediia osvity (2008) [Encyclopedia of Education]. Answer. ed. VG Flint. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p.
4. Kodzhaspirova H.M. (2001). Pedahohichnyi slovnyk. [Pedagogical dictionary]. Moscow: Academia. 320 p.
5. Makarenko A.S. (1984) Pedahohycheskye sochyneniya: v 8-my t. – T. 4 / [Pedagogical works: in 8 volumes – Vol. 4] / M.D. Vinogradova, A.A. Frolov. Moscow: Pedagogy. 400 p.
6. Moskalenko V.V. (2005) Sotsialna psykholohiia [Social psychology]: a textbook. Kyiv: Center for Educational Literature. 624 p.
7. Nova ukrainska shkola (2017) [New Ukrainian school]: a guide for teachers / for general. ed. NM Bibik. Kyiv: Pleiades Publishing House LLC. 206 p.
8. Ponomarova H.F., Tolmachova I. M. (2017) Pedahohika [Pedagogy]: a dictionary of terms and concepts. Kharkiv. 148 p.
9. Psykholohichnyi tлумachnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv (2009) [Psychological explanatory dictionary of the most modern terms]. Kharkiv: Prapor. 672 p.
10. Rossyiskaia pedahohycheskaia entsyklopediia (1993) [Russian pedagogical encyclopedia]: at 2 volumes / ed. V.V.Davydov. Moscow. V. 1.530 s.
11. Sotsiolohiia: terminy, poniattia, personalii (2002) [Sociology: terms, concepts, personalities]: educational dictionary-reference book / for general. ed. VM Peach. Kyiv: "Caravela", Lviv: "New World – 2000". 480 p.
12. Typova osvithnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko O.Ya., zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 08.10.2019 roku № 1272. [A standard educational program developed under the leadership of O.Ya. Savchenko, approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 8, 2019 № 1272] URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/>